

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова приймальної комісії
проф. Безлюдний О.І.

«___» _____ 2017 р.

ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

«Географія та методика її навчання»

(за освітнім ступенем «Магістр»)

на основі раніше здобутих освітнього ступеня «бакалавр»

та освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст»

(денна і заочна форми навчання)

(термін навчання – 1 р. 5 міс.)

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 014.07 Середня освіта. Географія

Умань – 2017

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступне випробування з географії та методики її навчання передбачає перевірку загальнотеоретичної і практичної підготовки випускників вищого навчального закладу за спеціальністю 014 Середня освіта. Географія освітнього ступеня «бакалавр» у відповідності до державних стандартів підготовки (освітньо-кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма).

Програма вступного випробування з географії та методики її навчання містить розділи «Фізична географія», «Економічна і соціальна географія», «Методика викладання географії», до яких увійшли теоретичні і практичні питання у відповідності до основних дисциплін навчального плану спеціальності. Програмою передбачене висвітлення міжпредметних зв'язків географічних дисциплін, географічних і соціальних процесів та їх наслідків, а також зв'язки з іншими предметами негеографічного циклу. При цьому була врахована специфіка кожної дисципліни, а також зміст інтегрованої шкільної навчальної програми з географії, виходячи з того, що вступне випробування є формою перевірки готовності бакалавра з географії до здобуття вищого освітнього ступеня «магістр».

Абітурієнт під час вступного випробування повинен показати:

- знання основних географічних законів і закономірностей у природі і суспільстві;
- знання основних термінів і понять з дисциплін географічного змісту;
- вміння аналізувати інформацію з використанням географічних карт і атласів, географічної літератури, аналізувати додаткову інформацію та застосовувати її у географічних дослідженнях;
- вміння користуватися географічним обладнанням і приладами;
- вміння застосовувати отримані теоретичні знання і практичні уміння під час викладання географії у середніх навчально-виховних закладах.

Програма складається з «Пояснювальної записки», «Переліку програмових розділів і тем», «Переліку питань до іспиту», «Списку рекомендованої літератури» та «Критеріїв оцінювання відповідей на усному вступному випробуванні з «Географії та методики її навчання» для абітурієнтів, які здобули базову вищу освіту за ОС «бакалавр», ОКР «спеціаліст», що відповідає спеціальності «Географія» та обраній спеціальності 014.07 Середня освіта Географія ОС «магістр».

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ АБІТУРІЄНТІВ

<i>Рівень</i>	<i>Бали</i>	<i>Характеристика усних відповідей</i>
Початковий	106,0 – 110,0	Абітурієнт називає окремі географічні явища та об'єкти й за допомогою екзаменатора знаходить відмінності між ними.
	111,0 – 115,0	Абітурієнт відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про географічні об'єкти та явища; з допомогою екзаменатора знаходить їх на карті.
	116,0 – 123,4	Абітурієнт відтворює частину навчального матеріалу, виконує елементарні географічні завдання використовуючи карту, самостійно називає окремі географічні поняття.
Середній	124,0 – 133,0	Абітурієнт за допомогою екзаменатора відтворює основний навчальний матеріал. Називає компоненти географічної оболонки та складові господарської діяльності; під час відповіді користується картографічним матеріалом.
	134,0 – 142,0	Абітурієнт відтворює основний навчальний матеріал, здатний описувати географічні об'єкти чи явища за типовим планом, допускаючи помилки; знаходить на карті окремі географічні об'єкти та явища, що передбачені навчальною програмою.
	143,0 – 151,6	Абітурієнт виявляє знання і розуміння основних географічних положень, відтворює навчальний матеріал з незначними порушеннями послідовності характеристик географічних об'єктів та явищ. На середньому рівні володіє географічною номенклатурою. Разом з тим, абітурієнт виявляє в процесі викладу недостатнє оволодіння методом порівняльно-географічного аналізу (мінус 2 бали); не застосовує ресурсооцінкового підходу (мінус 2 бали); не дає характеристики типологічних особливостей, рис та ознак природних систем та міжгалузевих комплексів(мінус 2 бали); не висвітлює власний підхід, не розкриває авторське бачення географічних проблем (мінус 2 бали).
Достатній	152,5 – 161,0	Абітурієнт у цілому правильно відтворює навчальний матеріал і має достатні географічні знання для вирішення нескладних завдань. Має чіткі уявлення про природні та суспільні явища; достатньо володіє картографічним матеріалом
	162,0 - 170,0	Абітурієнт відтворює основні географічні поняття, встановлює найсуттєвіші географічні зв'язки і

		залежності між природними та суспільними процесами та явищами. Логічно відтворює засвоєний матеріал, допускаючи певні неточності. Робить прості висновки. Застосовує здобуті знання на практиці. Володіє обов'язковою географічною номенклатурою. Користується науковою термінологією, аргументує свої твердження та висновки. Вільно володіє картографічним матеріалом.
	171,0 – 180,0	Абітурієнт добре володіє навчальним географічним матеріалом, вміє його аналізувати, може застосовувати його для виконання практичних завдань; має чіткі уявлення про компоненти природи і просторову організацію господарства; пояснює причинно-наслідкові зв'язки в природі і господарській діяльності; вміло використовує картографічний матеріал.
Високий	181,0 - 186,0	Абітурієнт усвідомлює сучасну географічну картину світу, здійснює оцінку природних і суспільних процесів та явищ, передбачених програмою; розуміє прикладний характер географічних знань, дає розгорнуту відповідь та робить узагальнені висновки; вільно відбирає і узагальнює необхідну географічну інформацію, оперує більшістю географічних понять; використовує різні картографічні джерела. вільно володіє географічними знаннями, користується користується методами наукового аналізу географічних явищ і процесів, характеризує їх риси та форми виявлення. Висловлює та аргументує своє ставлення до альтернативних поглядів на більшість поставлених питань.
	187,0-193,0	Абітурієнт має глибокі знання про об'єкт вивчення, застосовує наукову термінологію, аргументує свої твердження і висновки, вміє працювати з різними додатковими джерелами географічної інформації; на високому рівні аналізує та використовує картографічний матеріал. При цьому допускає незначні похибки при викладі причинно-наслідкових географічних зв'язків, що знижує його оцінку на 2 бали.
	194,0 - 200,0	Абітурієнт володіє ґрунтовними географічними знаннями, використовує міжпредметні зв'язки, висловлює та аргументує власне ставлення до різних поглядів на об'єкт вивчення; самостійно аналізує природні та суспільні явища, робить відповідні висновки і узагальнення; здатний розв'язувати

		проблемні завдання; вільно володіє картографічною інформацією та творчо її використовує. Може запропонувати географічну ідею та змоделювати ситуацію, здатен передбачати, прогнозувати і розв'язувати проблемні завдання. Вільно володіє картографічною інформацією та творчо її використовує.
--	--	--

ПЕРЕЛІК ПРОГРАМОВИХ РОЗДІЛІВ І ТЕМ

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Геологія з основами геохімії

Проблема часу в історичній геології. Геохронологія і стратиграфія. Абсолютний та відносний вік Землі. Геохронологічна таблиця. Основні положення теорії тектоніки літосферних плит та теорії геосинкліналей.

Еволюція літосфери і рельєфу. Виникнення та розвиток земної кори. Теорія динамічної акреції та теорія збільшення. Основні орогенези в розвитку Землі. Плити, щити, старі і молоді платформи.

Еволюція атмосфери, гідросфери. Виникнення і генезис атмосфери, гідросфери. Зміна хімічного складу. Клімат палеозою, мезозою, кайнозою. Таласократичні та теократичні епохи в історії Землі.

В.І. Вернадський - засновник вчення про біосферу. Еволюція біосфери. Час і гіпотези виникнення життя. Етапи розвитку життя на Землі. Еволюція рослинного світу в докембрії, палеозої, мезозої, кайнозої. Еволюція тваринного світу в докембрії, палеозої мезозої, кайнозої.

Корисні копалини, їх типи, пошуки, прогнозування. Екологічні проблеми, що пов'язані з використанням корисних копалин. Методи відтворення антропогенних ландшафтів.

Метеорологія і кліматологія

Сонячна радіація – головне джерело енергії у географічній оболонці. Зміни сонячної радіації в атмосфері: вбирання, відбиття, розсіювання. Закономірності розподілу сонячної радіації біля земної поверхні. Альbedo. Випромінювання радіації поверхнею Землі. Зустрічне випромінювання. Ефективне випромінювання, тепличний (оранжерейний) ефект атмосфери. Радіаційний баланс та його складові. Закономірності розподілу радіаційного балансу.

Тепловий режим підстилаючої поверхні і атмосфери. Зміни температури повітря з висотою, інверсія температури та її види. Добовий і річний хід температури повітря та їх зонально-регіональні особливості. Типи річного ходу температури. Закономірності розподілу температури повітря. Теплові пояси.

Вода в атмосфері. Характеристики вологості повітря. Випаровування та випаровуваність. Добовий і річний хід вологості на різних широтах. Атмосферні опади, їх види. Генетична класифікація опадів. Закономірності розподілу опадів на Землі. Типи річного ходу. Атмосферне зволоження.

Атмосферний тиск. Закономірності розподілу тиску на підстилаючу поверхню. Центри дії атмосфери. Повітряні маси і атмосферні фронти. Формування повітряних мас, "зональні типи" повітряних мас та їх характеристика. Морське та континентальне повітря. Теплі і холодні атмосферні фронти, їх міграція за сезонами, роль у формуванні кліматичних поясів. Циклони, їх утворення і розвиток. Циклони тропічних і позатропічних широт. Погода в циклонах, Антициклони, їх розвиток. Погода в антициклоні. Антициклональна інверсія.

Загальна циркуляція атмосфери. Система західного переносу. Зони конвергенції і дивергенції повітряних мас. Пануючі вітри (пасати, західні вітри помірних широт, східні

вітри), мусонна циркуляція. Формування постійних і сезонних центрів атмосфери.

Клімат. Процеси і фактори кліматоутворення та їх характеристика. Класифікація кліматів Б.П. Алісова. Характеристика кліматичних поясів за Б.П. Алісовим (одного-двох за вибором студента).

Гідрологія

Гідросфера. Об'єм і структура гідросфери. Кругообіг води в природі, його значення для географічної оболонки.

Фізико-хімічні властивості вод Світового океану і зонально-регіональний характер їх прояву. Тепловий режим океанів і морів, закономірності розподілу температури на поверхні і в товщі вод океану. Динаміка океанських вод. Океанічні течії, їх походження і класифікація.

Річка і річкові системи. Фізико-географічні фактори річкового стоку. Розподіл річкового стоку на Землі. Класифікація річок за джерелами живлення і водним режимом. Зональні типи водного режиму річок.

Геоморфологія

Геоморфологія - наука про рельєф. Літосфера - складова частина географічної оболонки. Сучасні уявлення про літосферу. Основні риси земної поверхні. Планетарні мега-, макро-, мезо- і мікроформи рельєфу.

Рельєфоутворення. Основні джерела рельєфоутворення (внутрішня енергія Землі, сонячна енергія, сила тяжіння, космічні фактори). Рельєфоутворення як один із процесів кругообігу речовин і енергії. Геотектура, морфоструктура, морфоскульптура.

Планетарний рельєф Землі, основні елементи материків, океанічних западин. Закономірності розташування і співвідношення материків, океанів, гір, рівнин наземній кулі.

Морфоструктура суші. Класифікація рівнинної і гірської морфоструктури за ознаками. Поняття про епіплатформний орогенез, епігеосинклінальний орогенез, відроджені, молоді, омолоджені гори.

Морфоскульптура. Класифікація морфоскульптурного рельєфу за походженням. Флювіальний, криогенний, суфозійний, еоловий, гляціально-нівальний, гравітаційний, карстовий рельєф як відтворення загального процесу денудації. Закономірності морфоскульптурного рельєфу Землі. Фактори рельєфоутворення для певного морфоскульптурного рельєфу. Поняття про фоновий рельєф, реліктовий рельєф, інверсійний рельєф.

Загальне землезнавство

Розвиток географії в Стародавній Греції (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен, Гекатей, Геродот, Гіпократ, Демокрит, Парменід, Евдокс, Аристотель, Ератосфен, Гішпарх, Посидоній, Страбон).

Географія Середньовіччя (V – середина XIII ст.).

Епоха Великих географічних відкриттів (Васко да Гама, Христофор Колумб, Фернан Магеллан, Америго Веспуччі).

Розвиток географії у класичний період Нового часу (Олександр Гумбольдт, Карл Ріттер).

Географія на сучасному етапі розвитку суспільства.

Роль українських вчених в розвитку географії.

Фігура і розміри Землі. Географічне значення фігури Землі, її розмірів. Обертання Землі навколо осі і його наслідки. Доба як основна одиниця часу. Час місцевий, поясний, всесвітній. Обчислення місцевого часу. Часові пояси. Рух Землі навколо Сонця. Значення вчення Кеплера, Коперніка, Галілея. Освітленість Землі Сонцем. Пояси освітленості. Полуденна висота Сонця над горизонтом і її обчислення.

Географічна оболонка. Загальні закономірності будови і розвитку географічної оболонки: єдність і цілісність, кругообіг речовин і енергії, ритмічність, полярна асиметрія.

Основні етапи розвитку географічної оболонки, її закономірності. Праці В.Докучаєва, Л.Берга, А.Григор'єва, С.Калесника.

Географічні пояси і зони Землі, їх коротка характеристика.

Фізико-географічне районування. Основні принципи і методи фізико-географічного районування. Система таксономічних одиниць у фізичній географії.

Поняття про ландшафт. Роль різних компонентів у формуванні ландшафтів. Вчення М.А.Солнцева про морфологічні елементи ландшафту.

Географічне середовище і суспільство. Проблема взаємодії суспільства і природи. Сутність проблеми раціонального природокористування, її глобальний і регіональний характер.

Картографія з основами топографії

Загальні питання картографії. Коротка історія розвитку картографії. Типи картографічних творів. Математична основа карт.

Елементи карти, проекції, масштаб, закони побудови і властивості. Класифікація картографічних проекцій. Розподіл карт по групах, різноманітність, використання, зберігання.

Азимутальні проекції. Види азимутальних проекцій, властивості, масштаби, викривлення, автори.

Циліндричні проекції. Види циліндричних проекцій. Властивості, масштаби, викривлення, автори.

Конічні проекції. Види конічних проекцій, властивості, масштаби, викривлення, автори.

Зміст загальногеографічної карти. Види і зміст дрібномасштабних загальногеографічних карт.

Тематичні карти. Види і зміст тематичних карт, форми транскрипції. Засоби зображення явищ. Загальні способи зображення явищ на тематичних картах.

Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства

В.В. Докучаєв – засновник вчення про ґрунти. Значення основних положень його теорії в наш час. Ґрунт як природне тіло, його відмінності і схожість з іншими природними тілами.

Гранулометричний (механічний) склад ґрунтоутворюючих порід. Загальні фізичні та фізично-хімічні властивості ґрунту. Мінеральний та хімічний склад ґрунтоутворюючих порід та ґрунтів, основні типи ґрунтів, їх утворення, характеристика, поширення.

Рослини – основне джерело гумусу в ґрунті. Біологічний кругообіг речовин. Тепловий і температурний режим ґрунтів. Водний баланс і водний режим ґрунтів. Сучасні проблеми зволоження ґрунтів степової зони України. Роль рельєфу в процесі ґрунтоутворення. Основні закономірності розміщення ґрунтів на земній кулі.

Диференціація полярного ґрунтово-біологічного поясу (ГБП). Особливості ґрунтоутворення в межах полярного ГБП.

Основні ґрунтоутворюючі процеси і зональні типи ґрунтів в межах бореального, субтропічного, тропічного, суббореального ґрунтово-біокліматичних поясів.

Основи ландшафтознавства

Просторова організація геосистем. Основні організаційні рівні геосистем. Структура і кордони ландшафтної сфери. Природні фактори глобальної, регіональної і локальної організації ландшафтів.

Морфологічна структура ландшафту. Ландшафт як система. Вертикальна і горизонтальна структура ландшафтних комплексів. Територіальні спряження ландшафтних систем (парадинамічні і парагенетичні).

Типи кордонів ландшафтних комплексів та їх функції.

Часова організація геосистем. Коло обіг речовин та енергії як основа функціонування геосистем. Стани геосистем.

Принципи класифікації сучасних ландшафтів. Основні класифікаційні категорії. Природно-антропогенні та антропогенні ландшафти.

Оптимізація ландшафтів. Культурний ландшафт та його основні функціональні елементи.

Прикладне ландшафтознавство. Виробнича, меліоративна, естетична оцінка ландшафту. Ландшафтний моніторинг. Ландшафтний прогноз.

Фізична географія материків та океанів

Фізична географія океанів. Основні напрямки досліджень географії океанів. Екологічні проблеми. Основні риси природи Тихого, Атлантичного, Індійського та Північного Льодовитого океанів.

Фізична географія материків. Загальний і регіональний огляд. Структура і зміст, характеристика регіону. Послідовність вивчення компонентів природи у загальному огляді материків: фізико-географічне положення, геологічна будова, рельєф, корисні копалини, клімат, внутрішні води, ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ, особливості просторової диференціації природи, фізико-географічне районування. Природні ресурси та їх охорона. Основні екологічні проблеми кожного материка.

Своєрідність фізико-географічних регіонів материків: субконтинентів і фізико-географічних країн.

Євразія. Фізико-географічний огляд. Європейський сектор Арктики і Субарктики. Північна і Середня Європа. Середземномор'я. Східна Європа. Азіатський сектор Арктики, Північна Азія, Південно-Західна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія.

Північна Америка. Фізико-географічний огляд. Американський сектор Арктики. Позакордільський Схід. Кордільський Захід. Центральна Америка.

Південна Америка. Фізико-географічний огляд. Позаандійський Схід. Андійський Захід.

Африка. Фізико-географічний огляд. Північна Африка. Центральна Африка. Східна Африка. Південна Африка. Видатні географи-дослідники та мандрівники. Значення експедиції у вивченні природи материків та окремих регіонів.

Австралія. Фізико-географічний огляд. Західно-Австралійське плоскогір'я. Центральна низовина. Великий Вододільний хребет.

Антарктида. Фізико-географічний огляд.

Фізична географія України

Предмет географії України та значення курсу. Географічне положення. Розміри території і крайні точки. Географічний центр України та географічний центр Європи. Протяжність кордонів держави.

Геологічна будова території України. Історія розвитку території, поширення гірських порід. Розвиток форм рельєфу і поверхні. Неотектонічні рухи, сейсмічні явища. Тектонічні, вулканічні, денудаційні, водно-ерозійні, гравітаційні, льодовикові, карстово-суфозійні, еолові, антропогенні форми рельєфу.

Основні форми поверхні України. Низовини. Височини. Приуроченість низовин, височин, гір до геологічних структур. Морфологічні особливості Карпатських і Кримських гір, їх геологічна будова і вік. Господарська оцінка рельєфу.

Корисні копалини. Залежність залягання корисних копалин від геологічної будови території України. Паливні ресурси. Перспективні нафтогазоносні провінції України. Залізородні ресурси, основні залізородні басейни. Нікопольський марганцеворудний басейн. Родовища кольорових металів. Золоті запаси. Алмазні родовища. Аміачна сировина: кам'яна і калійна солі. Значення Сивашу. Сірка (Роздол, Яворів). Будівельні матеріали. Економічна оцінка ресурсів надр України.

Загальна характеристика клімату України. Основні кліматоутворюючі чинники: сонячна радіація, циркуляція, підстилаюча поверхня. Розподіл температури, опадів, сніговий режим. Територіальні відміни клімату. Кліматичні пояси і області. Клімат рівнинних і гірських територій. Вплив океанів. Господарська оцінка клімату. Неприятливі та стихійні кліматичні явища.

Фізико-географічна характеристика морів, що омивають Україну, їх господарське і рекреаційне значення. Проблеми і перспективи раціонального використання ресурсів Чорного і Азовського морів. Внутрішні води, природні фактори їх формування та розподілу. Основні річки країни та їх басейни. Регіональні особливості і відміни. Особливості водного режиму річок України. Озера, лимани, ставки. їх господарське значення, Болота України, їх використання. Підземні і ґрунтовні води, Водні ресурси України, їх використання і охорона.

Ґрунти. Закономірність розміщення ґрунтів України, їх походження. Основні типи ґрунтів. Ерозія, підтоплення і затоплення ґрунтів, хімічне і радіаційне забруднення. Вплив ґрунтових ресурсів на розвиток та спеціалізацію сільського господарства. Меліорація ґрунтів. Охорона ґрунтів.

Неприятливі фізико-географічні процеси, фактори їх формування, їх види. Посухи і суховії. Ерозійні процеси, зсуви, селі. Карст, заболочування, вторинне засолення ґрунтів.

Ландшафти і фізико-географічне районування. Класифікація ландшафтів України. Фізико-географічне районування. Зональні і азонанальні одиниці фізико-географічного районування (зони, підзони, провінції, області).

Характеристика природних зон України: географічне положення, межі і розміри. Характерні риси зон та їх окремих компонентів. Поділ на фізико-географічні області.

Характеристика Кримських і Карпатських гір: географічне положення, розміри, особливості природних умов і ресурсів. Висотна поясиість ґрунтово-рослинного покриву у горах. Ландшафтна структура. Неприятливі природні явища; землетруси, зсуви, карст.

Краєзнавство і туризм

Об'єкт і предмет краєзнавства. Поняття про «край», «рідний край», «своя місцевість». Державне, громадське і шкільне краєзнавство. Види краєзнавства за змістом (географічне, історичне, екологічне, літературне, археологічне, біологічне тощо). Краєзнавство в системі навчально-виховної роботи в школі.

Краєзнавство як наука і навчальна дисципліна. Суть і значення краєзнавчого принципу навчання в географічній освіті. Педагоги і вчені-географи щодо суті краєзнавчого принципу навчання.

Принципи і загальні положення організації шкільної краєзнавчої роботи. Програма вивчення краю, її загальна структура і зміст. Основні напрями, методи і форми вивчення рідного краю.

Вивчення природи рідного краю. Комплексна фізико-географічна характеристика своєї області. Типові риси природи ландшафтів свого краю та палеогеографічних умов їх розвитку. Особливості прояву природних процесів в ландшафтах рідного краю, їх направленості та інтенсивності.

Вивчення проблем охорони природи рідного краю (своєї області). Види природокористування на території краю. Аналіз природних умов і природних ресурсів краю та оцінка можливостей їх використання. Екологічні проблеми рідного краю, причини, стан, шляхи вирішення. Природо заповідний фонд краю та динаміка розвитку.

Вивчення історії та соціально-економічного розвитку рідного краю (своєї області). Історичне краєзнавство, предмет, мета, завдання і значення. Основні етапи освоєння і заселення території краю.

Вивчення господарства краю (своєї області). Економічне краєзнавство, його значення і суть. Особливості економіко-географічного положення краю та їх вплив на історію заселення і соціально-економічного розвитку краю. Населення краю, його чисельність, структура, розміщення. Господарство краю. Галузі спеціалізації, структурні зрушення в

економіці краю. Розміщення основних галузей господарства на території рідного краю.

Вивчення культури і мистецтва краю (своєї області). Мистецтвознавче краєзнавство, предмет і значення. Розвиток різних видів мистецтва на території краю Етнографічне краєзнавство, його значення і завдання. Вивчення народних традицій і обрядів.

Топонімічні краєзнавчі дослідження. Топоніміка, предмет і значення. Адресна, пізнавальна і виховна функція топонімів краю. Класифікація топонімів (гідроніми, ороніми, ойконіми). Природні топоніми як відображення особливостей природних умов рідного краю. Класифікація топонімів за мовною ознакою як відображення історії освоєння і заселення території краю. Антропоніми, які пов'язані з видатними людьми рідного краю. Організація краєзнавчо-топонімічних досліджень краю.

Поняття туризму. Класифікація туризму (пізнавальний, оздоровчий, спортивний). Види туризму (пішохідний, гірський, лижний, гірськолижний, водний, спелеотуризм, велосипедний). Організаційні форми (плановий, самодіяльний, неорганізований).

Туристичні ресурси для пішохідного туризму. Ресурси для спелеотуризму. Ресурси для водного туризму. Культурно-історичні ресурси України. історико-культурні заповідники України.

Спортивна класифікація туристських подорожей. Категорійні та некатегорійні походи. Категорії та ступені складності, нормативи туристських походів. Протяжність маршрутів. Тривалість походів. Технічна складність походу. Локальні і лінійні перешкоди. Автономність маршруту.

Принципи побудови маршруту (логічності, неперервності). Види маршрутів (лінійний, кільцевий, радіальний). Графік походу.

Комплектування туристської групи. Вимоги до учасників та керівників. Розподіл обов'язків в подорожі.

Правила оформлення туристичної маршрутної документації. Маршрутно-кваліфікаційна комісія. Маршрутна книжка. Маршрутний Лист. Контрольні строки, розрядні вимоги. Контрольно-рятувальна служба.

Групове та особисте спорядження. Характеристика туристських палаток. Види рюкзаків (м'який, станковий, напівжорсткий), принципи їх укладання. Туристський одяг. Спальний мішок. Предмети гігієни. Спелеологічне спорядження (туристичні мотузки, туристичні карабіни, туристичні вузли).

Режим дня в поході. Режим руху на маршруті (швидкість, стрій, тривалість руху). Організація бівуаків: вибір місця, установка, згортання бівуаку.

Особливості харчування в поході. Розрахунок кількості продуктів для групи в поході. Режим харчування.

Види вогнищ: криниця, курінь, зіркове. Їх призначення, властивості. Правила організації вогнища.

Способи транспортування в похідних умовах (на руках, на спині, на ношах з підручних матеріалів).

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

Об'єкт і завдання економічної і соціальної географії. Місце економічної і соціальної географії в системі наук.

Етапи розвитку світової економічної і соціальної географії. Методологія економічної і соціальної географії: територіальність, комплексність, регіональна цілісність, системність.

Поняття природні умови і природні ресурси. Класифікації природних ресурсів: генетична, екологічна (за ознакою вичерпності природних ресурсів), господарська. Економічна оцінка природних ресурсів та її методи. Природно-ресурсний потенціал (ПРП): компонентна і територіальна структура.

Господарство як форма організації життєдіяльності людей. Поняття структури виробництва та її види (галузева, функціональна, територіальна). Продуктивні сили та

виробничі відносини. Економічна система та її види. Показники економічного розвитку. Показники рівня життя.

Галузева структура господарства – відображення суспільного поділу праці. Сфера матеріального виробництва і нематеріальна сфера. Головні галузі матеріального виробництва. Постіндустріальні, індустріальні, індустріально-аграрні, аграрно-індустріальні, аграрні країни. Поняття міжнародної спеціалізації країни. Вплив НТР на структурну модернізацію господарства.

Територіальна структура господарства. Глобалізація світового господарства, формування транснаціональних корпорацій. Науково-технічний прогрес та науково-технічна революція.

Промисловість та її значення. Галузева структура промисловості та її стисла характеристика.

Географія сільського господарства. Галузева структура сільського господарства.

Транспорт. Галузева і територіальна структура транспорту. Транспортні системи.

Поняття про інфраструктуру, її значення в підвищенні ефективності господарства. Функціональні види інфраструктури. Значення інформаційної інфраструктури у сучасному суспільстві.

Поняття маркетингу. Функції маркетингу. Менеджмент оперативний і стратегічний.

Соціальна географія. Поняття соціального розвитку. Еволюція та революція. Соціальні революції, їх значення для розвитку суспільства.

Політична географія: об'єкт, предмет, завдання, проблеми. Поняття політичного устрою та адміністративно-територіального поділу.

Географія туризму. Міжнародний туризм. Рекреаційно-туристичні ресурси України, світу.

Територіальний поділ праці, його чинники та основні форми. Поняття про міжнародну спеціалізацію. Форми міжнародних зв'язків.

Економіко-географічне районування. Функції, роль і фактори економіко-географічного районування.

Політична карта світу та її формування. Класифікація і типологія країн світу та їх критерії.

Поняття про територіальну організацію суспільства. Компонентна структура.

Регіональна політика. Особливості та механізми регіональної політики. Роль вільних економічних зон. Глобалізація у світі.

Географія населення

Предмет та задачі географії населення. Населення як об'єкт вивчення географічних наук. Зв'язок географії населення з іншими науками. Закони народонаселення.

Расовий та етнічний склад населення. Раса як антрополого-біологічна категорія. Розподіл населення світу на раси. Географія рас. Етнічні спільності. Етногенез. Принципи класифікації народів. Географія етносів.

Чисельність та відтворення населення. Відтворення населення. Типи відтворення. Віковий та статевий склад населення. Демографічна ситуація і політика. Види обліку населення. Перепис населення. Народонаселення світу. Поняття «демографічний вибух».

Трудові ресурси та їх використання. Трудові ресурси та фактори, що визначають їх склад та кількість. Трудова активність і структура зайнятості працездатного населення. Баланс трудових ресурсів. Освітня структура населення. Професійна структура населення.

Розміщення населення і міграції. Розміщення населення – наслідок господарського освоєння Землі. Природні та соціально-економічні фактори розміщення населення. Сучасне розселення населення на території Землі. Міграції населення, їх причини. Види міграцій. Вплив міграцій на склад і відтворення населення. Важливіші напрямки внутрішніх і зовнішніх міграцій.

Системи розселення та їх географічні форми. Сучасні наукові уявлення про системи розселення та їх географічні форми. Типи населених пунктів. Міста, їх виникнення та розвиток. Класифікація міст. Урбанізація – всесвітній процес. Територіальні системи міських поселень. Сільське розселення, типи сільських поселень. Системи сільського розселення. Поняття «Єдина система розселення».

Основи промисловості, с/г виробництва і транспорту

Мета, предмет, завдання дисципліни.

Загальні знання про комплекси: паливно-енергетичний, металургійний, машинобудівний, хімічний. Склад цих комплексів та їх галузева структура. Основні принципи та фактори розміщення промисловості.

Паливно-енергетичний комплекс. Структура та особливості розміщення. Паливно-енергетичний баланс. Паливна промисловість: вугільна, нафто- та газодобувна, торф'яна та нафтопереробна. Систему трубопроводів в Україні. Електроенергетика, види електростанцій та їх розміщення. Використання нетрадиційних видів енергії.

Металургійний комплекс. Чорна металургія: особливості промислового виробництва. Галузеві регіони коксохімії, виробництва чавуну, сталі і прокату. Особливості виробництва кольорових металів.

Технологічні особливості машинобудівного комплексу. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Особливість функціонування хімічної та нафтохімічної промисловості. Основні галузі промисловості та їх техніко-економічні особливості.

Транспортний комплекс: особливості функціонування і розвитку. Технологічні особливості функціонування автомобільного, залізничного, річково-морського, авіаційного і трубопровідного.

Комплекс виробництв конструкційних матеріалів і хімічних продуктів. Структура комплексу та особливості функціонування.

Особливості функціонування лісової, деревообробної і целюлозно-паперової промисловості. Проблеми та перспективи розвитку.

Особливості виробництва промисловості будівельних матеріалів. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Основи сільськогосподарського виробництва. Особливості виробництва у рослинництві і тваринництві. Особливості виробництва і функціонування агропереробного комплексу.

Економічна та соціальна географія України

Економіко-географічне та політико-географічне положення України. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України.

Демографічна ситуація в Україні: чисельність населення, статеві-вікова структура, природний рух, міграція. Національний склад. Українська діаспора. Трудові ресурси України, їх структура, динаміка та територіальний розподіл Розселення України та його типи.

Господарство України. Промисловість, основні принципи і фактори її розміщення. Особливості галузевої і територіальної структури. Паливно-енергетичний комплекс. Структура комплексу, особливості розміщення. Паливно-енергетичний баланс України.

Металургійний комплекс України. Його структура, особливості і фактори територіального розміщення. Чорна металургія, кольорова металургія. Економіко-географічна оцінка сировинної бази, основні фактори розміщення.

Машинобудівний комплекс України. Галузева структура, основні структурні зміни, особливості територіальної структури. Принципи та фактори розміщення провідних галузей. Основні райони, вузли та центри. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Хімічна та нафтохімічна промисловість. Основні галузі, райони і центри

територіальної концентрації. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Комплекс виробництв конструкційних матеріалів і хімічних продуктів. Структура комплексу та особливості розміщення.

Лісова, деревообробна і целюлозно-паперова промисловість. Основні центри, проблеми та перспективи розвитку.

Промисловість будівельних матеріалів. Географія, галузева та територіальна структура, проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Агропромисловий комплекс України: структура, типи. Характеристика основних сфер АПК.

Транспортний комплекс України. Основні види транспорту, транспортні коридори і транспортні вузли.

Зовнішньоекономічні зв'язки, їх види.

Адміністративно-територіальний устрій та економічне районування. Особливості формування адміністративно-територіального устрою та економічних районів. Сучасне економіко-географічне районування, проблеми розвитку і розміщення продуктивних сил у працях М.М. Паламарчука, Ф.Д. Заставного, Л.М. Корецького, Д.І. Богорода, М.Д. Пістуна, О.І. Шаблія, О.Г. Топчієва В.О. Поповкіна та інших географів. Адміністративно-територіальна реформа в Україні.

Особливості сучасного розвитку економічних районів України. Економічні райони: Донецький, Придніпровський, Північно-Східний, Столичний, Причорноморський, Карпатський, Подільський, Центральноросійський, Західнополіський (Північно-Західний). Загальна характеристика районів: економіко-географічне та політико-географічне положення, адміністративно-територіальний устрій, природно-ресурсний потенціал, демографічна характеристика, трудові ресурси та їх використання, структура господарського комплексу, розвиток і розміщення основних галузей господарства, характеристика промислового та агропромислового комплексів, транспорт і зв'язок, аналіз розвитку і розміщення соціальної сфери, територіальна організація продуктивних сил, зовнішньоекономічна діяльність, рекреаційний комплекс, екологічна ситуація.

Географія населення

Політична карта світу. Основні етапи формування політичної карти світу (на прикладах Європи, Азії, Африки, Америки). Утворення та розпад світової системи соціалізму, колоніальної системи, їх відображення на політичній карті. Групування і типологія країн сучасного світу. Основні типи країн світу. Сучасне міжнародне становище і політична карта світу. Політико-географічне положення як історична категорія. Міжнародні організації та їх значення.

Населення як головна продуктивна сила. Основні риси географії населення в різних типах країн світу. Демографічна ситуація (демографічна криза і демографічних вибух) в країнах світу. Чисельність і відтворення населення в різних типах країн світу. Проблема забезпечення зростаючого населення Землі продуктами харчування. Расовий склад населення світу. Національно-етнічний склад населення як фактор економіко- і політико-географічного розвитку. Соціальна структура суспільства. Зрушення в структурі населення. Релігії народів світу. Міграції населення. Географічні форми розселення, поняття про системи розселення. Урбанізація як глобальний процес, її форми. Проблема трудових ресурсів.

Географія світового господарства

Світові природні ресурси, головні регіони їх розміщення. Значення природних умов і ресурсів для розвитку і спеціалізації господарства країн і регіонів. Проблема ресурсозабезпеченості в умовах науково-технічної революції. Екологічні проблеми людства та шляхи їх вирішення. Проблеми ресурсо- та енергозбереження і необхідність розробки безвідходних технологій в сучасних умовах.

Основні етапи формування світового господарства і географічного поділу праці.

Структурні і географічні зрушення у світовому господарстві в період науково-технічної революції. Фактори розміщення господарства. Галузева структура господарства світу. Особливості галузевої структури господарства різних типів країн світу.

Географія промисловості світу. Основні риси розвитку і розміщення провідних галузей промисловості в умовах науково-технічної революції. Основні риси розвитку і розміщення промисловості в різних типах країн світу. Головні промислові райони світу

Географія сільського господарства. Природні, соціальні та економічні фактори, які впливають на розміщення провідних галузей в світі. Сільськогосподарське районування. Відмінності в рівні розвитку, структурі і розміщенні сільського господарства в країнах світу.

Географія транспорту. Транспорт і географічний поділ праці. Види транспорту, їх розвиток в умовах науково-технічної революції. Поняття про транспортну систему. Основні риси розвитку і розміщення світового транспорту. Регіональні транспортні системи

Значення економічних зв'язків для розвитку і розміщення господарства. Географія міжнародних економічних зв'язків. Сучасні тенденції змін в сучасних умовах. Економічна інтеграція, її географічні аспекти. Глобалізація процесів соціально-економічного розвитку та її ознаки.

Глобальні проблеми людства. Фактори виникнення глобальних проблем людства. Проблема збереження миру. Ядерні держави світу. Локальні воєнні конфлікти. Енергетична криза та пошук шляхів її вирішення. Продовольча проблема та шляхи забезпечення продовольством населення окремих регіонів світу. Ресурсна проблема, шляхи її вирішення. Екологічні проблеми, їх прояв і шляхи вирішення. Концепція сталого розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Проблема використання простору і ресурсів Світового океану. Глобальні проблеми народонаселення. Подолання відсталості країн, що розвиваються, – одна з гострих проблем сучасності. Освоєння космічного простору. Проблема глобального тероризму. Ліквідація небезпечних хвороб.

Європа. Сучасна політична карта. Загальні риси та суттєві відмінності розвинутих країн Північної, Західної та Південної Європи. Перебудова економіки колишніх соціалістичних країн Центральної Європи. Економічна ситуація в європейських країнах СНД. Європейська частина Росії.

Азія, її субрегіони. Південно-Західна Азія як вузол міжнародних протиріч та внутрішніх суперечностей. Південна Азія та місце в ній Індії. Експертоорієнтований характер господарства країн Південно-Східної Азії та їх місце в міжнародному географічному поділі праці. Східна Азія, провідна роль Японії в субрегіоні. Нові індустріальні країни. Реформування економіки Китаю; Азіатська частина Росії, її регіони та основні проблеми. Казахстан і країни Центральної Азії: проблеми розвитку господарства, етнічних, екологічних та зовнішніх економічних зв'язків.

Африка. Місце Північної та Південної Африки в господарстві континенту. Відсталість інших субрегіонів Африки. Проблеми розвитку економіки, транспортної мережі, забезпечення продовольством. Сповільненість формування націй.

Америка. Північна Америка. Сполучені Штати Америки та їх місце в світовому господарстві і політиці. Особливості економіки Канади.

Центральна і Південна Америка. Склад та особливості політичної карти. Проблеми субрегіону. Колоніальні володіння. Розвиток країн на сучасному етапі. Нові індустріальні країни в Південній Америці.

Австралія і Океанія. Економіко-географічна характеристика Австралії. Незалежні країни і колонії в Океанії.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Методика викладання географії: предмет, об'єкт, методи, основні проблеми. Її місце і зв'язок з іншими науками.

Основні етапи розвитку географії і методики її викладання в Україні та зарубіжній школі.

Структура, зміст та основні завдання шкільних курсів географії. Міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки в шкільній географії. Методи і засоби навчання географії. Система засобів навчання. Технічні засоби навчання та інноваційні технології.

Кабінет географії, його обладнання та наукова організація праці. Географічний майданчик. Підручник географії. Сучасні вимоги до підручників, їх аналіз. Прийоми роботи.

Форми організації навчально-виховного процесу з географії. Планування навчально-виховної роботи учителя географії. Навчальні екскурсії з географії. Факультативні заняття. Географічні гуртки, тематичні вечори, екскурсії, виставки та ін.

Навчально-виховний процес з географії: методи, прийоми, засоби формування знань про причинно-наслідкові зв'язки, фізико- та економіко-географічні поняття. Формування географічних уявлень та їх роль у розкритті загальних понять. Система практичних робіт з фізичної та економічної географії, їх роль в шкільній географії.

Система роботи з екологічного навчання та виховання учнів у курсах фізичної географії.

Процес формування економіко-географічних знань. Система економіко-географічних знань, умінь і навичок. їх зміст і структура. Основна мета шкільної економіко-географічної освіти, її навчально-виховне значення.

Навчальні посібники, ТЗН з питань економічної географії, їх зміст та методичні особливості використання у навчально-виховному процесі.

Методичний аналіз підручників з економічної географії.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алисов Н. Экономическая и социальная география мира. / Н. Алисов, Б. Хорев. – М., 2000 с.
2. Атлас «География Украины». – К.: Институт передових технологій, 2003. – 217 с.
3. Блій Г. Географія: світи, регіони, концепти: підручник для студентів ВНЗ. / Г. Блій – К.: Либідь, 2004 с.
4. Вальчук-Оркуша О.М. Загальна гідрологія: навч. посіб. / уклад. Вальчук-Оркуша О. М., Ситник О. І. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр "Візаві", 2014. – 236 с.
5. Вальчук-Оркуша О.М. Метеорологія з основами кліматології : навч. Посібник. / О.М. Вальчук-Оркуша, О.І. Ситник. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2015. – 224 с.
6. Гілецький Йосип. Географія: Економічна і соціальна географія України. Підручник для учнів 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. / Йосип Гілецький — Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 272 с.
7. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. – К.: Либідь, 1996 с.

8. Губарев В.К. Географія світу: Довідник школяра і студента. / В.К. Губарев. М – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2004. – 576 с.
9. Дергачёв В.А. Мировая экономика: экономика зарубежных стран. / В.А. Дергачёв. – М.: Флинта, 2000. – 480 с.
10. Жупанський Я.І. Словник термінів і понять з географії. / Я.І. Жупанський – Чернівці: Технодрук, 2006. – 192 с.
11. Заставний Ф.Д. Економічна і соціальна географія України. Підручник для 9 класу середньої загальноосвітньої школи. / Ф.Д. Заставний – К.: Вища школа, 2004 с.
12. Заставний Ф.Д. Фізична географія України: Підручник для 8 класу середньої загальноосвітньої школи. / Ф.Д. Заставний – К.: Форум, 2002 с.
13. Ільченко В.Р. Природознавство. / В.Р. Ільченко, К.Ж. Гуз, Л.М. Булава. – Полтава: ТОВ «Ловши-К», 2005.
14. Кобернік С.Г. География материков и океанов: Учебн. для 7 класса. / С.Г. Кобернік, О.Я. Скуратович. – К.: Навч. книга, 2002.
15. Козинська І.П. Навчальна практика з суспільно-географічних дисциплін : навч.-метод.посібн.для студентів прир.-геогр.факульт. / авт.-уклад. І.П. Козинська, М.С. Кугай. // – Умань ФОП "Жовтий О.О", 2015. – 112 с.
16. Круль В.П. Ретроспективна географія з основами етнографії : навчальний посібник. / В.П. Круль. – Чернівці : Родовід, 2014. – 296 с.
17. Кудрицька Н.В. Транспортно-дорожній комплекс України: сучасний стан, проблеми та шляхи розвитку : монографія. / Н.В. Кудрицька. – Київ : НТУ, 2010. – 338 с.
18. Кузик С.П. Економічна і соціальна географія світу: Навч.посібник / За ред. С.П. Кузика – Львів: Світ, 2003 с.
19. Кукурудза С. І. Біогеографія: Підручник. / С. І. Кукурудза – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 504 с.
20. Лаврик О. Д. Географія материків і океанів : навчальний посібник. / уклад. О. Д. Лаврик. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. – 155 с.

21. Маринич О.М. Фізична географія України. Підручник. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 512 с.
22. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2005. – 511 с.
23. Олійник Я.Б. Загальне землезнавство. Підручник. / Я.Б. Олійник., Р.П. Федорищак, П.Г. Шищенко. – К.: Знання-Прес, 2008. – 342 с.
24. Ситник О.І. Географія глобалізаційних процесів. / авт.-уклад. О.І. Ситник – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2015. – 111с.
25. Ситник О.І. Основи геоморфології: навчальний посібник. / О.І. Ситник, Д.О. Панкратенкова // Умань : Видавничо-поліграфічний центр "Візаві", 2016. – 166 с.
26. Скуратович О.Я. Загальна географія. / О.Я. Скуратович, Р.Р. Коваленко, Л.І. Круглик. – Підручник для 6 кл. – К.: «Зодіак-еко», 2002.
27. Щелкунов В.І. Основи економіки транспорту : підручник : [для студентів ВНЗ]. / В.І. Щелкунов, Ю.Ф. Кулаєв, Л.Г. Зайончик, В.М. Загорулько; М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т ; під ред. В. І. Щелкунова, Ю. Ф. Кулаєва. – Київ : Кондор, 2011. – 392 с.
28. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: Підручник. / В.М. Юрківський. – К.: Либідь, 2001.
29. Яценко Б.П. Економічна і соціальна географія світу / За ред. Б.П. Яценка. – К., 2000. – 264 с.

Програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри географії та методики її навчання протокол № 6 від 25 січня 2017 р.

Голова фахової атестаційної комісії

О.В. Браславська